

Ijtimoiy tajriba va ong o'rtasidagi falsafiy munosabat

Sh.Sh. Usmanova

D.S.Igamberdiyev

Andijon davlat pedagogika institute o'qituvchilari

Najmiddinova Fotimaxon Omoliddin qizi

Komilova Muslima Ilg'orjon qizi

Andijon davlat pedagogika institute Aniq va
tabiiy fanlar fakulteti Fizika yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy tajriba va inson ongi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Inson ongi jamiyatdagi faoliyat orqali, ya'ni ijtimoiy tajriba natijasida shakllanishi va rivojlanishi yoritiladi. Muallif falsafa tarixidagi klassik va zamonaviy qarashlar asosida ijtimoiy ong, shaxs ongining shakllanishi, ong va mavjudlik muammosi, tafakkur va bilish jarayonlarining o'zaro aloqasini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Ong, ijtimoiy tajriba, shaxs, bilish, ijtimoiy ong, falsafiy tafakkur, mavjudlik, ong evolyutsiyasi, shaxs falsafasi.

Inson ongining shakllanishi va rivojlanishi uning yashab turgan ijtimoiy muhitidan ajralmasdir. Inson jamiyatda tug'iladi, o'sadi va faoliyat yuritadi. Bu jarayon davomida u turli tajribalarni orttiradi, bu esa uning ongi, dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvorini belgilaydi. Ushbu maqolada ijtimoiy tajriba va ong o'rtasidagi murakkab va uzviy bog'liqlik tahlil qilinadi.

Ijtimoiy tajriba tushunchasi. Ijtimoiy tajriba insonning hayoti davomida turli ijtimoiy muhitlarda orttirgan bilim, ko'nikma, qadriyat va odatlari yig'indisidir. U oilada, maktabda, mehnat jamoalarida, do'stlar davrasida va umuman jamiyatda to'plangan hayotiy tajribalarni o'z ichiga oladi. Bu tajribalar shaxsning fikrlash tarzini, his-tuyg'ularini va ongini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy tajriba ikki xil shaklda namoyon bo'ladi:

1. Bevosita tajriba – inson o'z boshidan kechirgan voqea va holatlar natijasida hosil bo'lgan bilim va tushunchalar.
2. Bilvosita tajriba – boshqalar orqali yoki ommaviy axborot vositalari, ta'lim, kitoblar orqali olingan bilimlar.

Ijtimoiy tajribaning manbalari juda keng: oila, mahalla, maktab, oliy ta'lim, diniy muassasalar, ommaviy axborot vositalari, internet, san'at, siyosat va iqtisodiy tizimlar. Bu omillar birgalikda insonning ijtimoiy shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Falsafaning eng qadimiy va asosiy masalalaridan biri bu – ong va mavjudlik, individ va jamiyat o'rtasidagi munosabatlardir. Inson ongini faqat biologik omillar bilan emas, balki ijtimoiy muhitdagi faoliyat, ya'ni ijtimoiy tajriba orqali tushunish mumkin. Falsafiy tafakkur bu munosabatni chuqur tahlil qiladi: ongni ob'ektiv voqelikni aks ettiruvchi faollik shakli sifatida, ijtimoiy tajribani esa ushbu ong shakllanishining manbai sifatida ko'radi. Aynan shuning uchun ijtimoiy tajriba va ong o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tushunish – inson mohiyatini anglashdagi muhim qadamlardan biridir.

Ogning mohiyati va psixologik asoslari. Ong insonning borliqni, o'zini va atrofidagi hodisalarni anglash, tahlil qilish va ularga nisbatan munosabat bildirish qobiliyatidir. Ong orqali inson hayotiy tajribalarni qayta ishlaydi, xulosa chiqaradi va qarorlar qabul qiladi. Ong faqat biologik rivojlanish natijasi bo'libgina qolmay, balki ijtimoiy tajribaning mahsuli hamdir.

Ongning tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

Aql-idrok: Analitik fikrlash va tushuntirish qobiliyati.

Xotira: O'tgan tajribalarni eslab qolish va kerakli vaqtda foydalanish.

His-tuyg'ular: Ruhiy holatlar orqali hodisalarga munosabat bildirish.

Iroda: Qaror qabul qilish va harakatlarni boshqarish.

Tasavvur: Reallikni tasvirlash va qayta yarata olish qobiliyati.

Shuningdek, ongning individual (shaxsga xos) va kollektiv (ijtimoiy guruhga hos) shakllari mavjud. Kollektiv ong milliy g'oya, din, madaniyat va qadriyatlar orqali namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy tajriba va ong o'rtasidagi uzviy bog'liqlik. Ijtimoiy tajriba ongning shakllanishida asosiy omillardan biridir. Tarbiya, ta'lim, muloqot va mehnat jarayonida orttirilgan tajribalar inson ongi tarkibiga singadi. Masalan, bola oilada qanday muomala, qadriyat va me'yorlarni o'rganadi, bu ularning kelajakdagi dunyoqarashi va xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Inson o'z ongida ijtimoiy tajribalarni qayta ishlaydi, baholaydi va ularni o'z shaxsiy qarashlari bilan uyg'unlashtiradi. Ong faqat tashqi ta'sirlarni qabul qiluvchi passiv tizim emas, balki faol tahlil qiluvchi va yangicha qarashlar yaratishga qodir tizimdir. Masalan, biror ijtimoiy voqeani har kim har xil anglaydi - bu ongning faolligi bilan bog'liq.

Ilmiy yondashuvlar. Mashhur psixolog va sotsiologlarning fikriga ko'ra, ongning shakllanishi to'g'ridan-to'g'ri ijtimoiy tajriba bilan bog'langan:

Lev Vygotskiy o'zining sotsiokultural nazariyasida ong va tafakkurning ijtimoiy muhit orqali shakllanishini asoslab bergan. U xususan, bola tili va muloqot orqali ijtimoiy tajribani o'zlashtiradi deb hisoblaydi.

Emil Durkgeym ijtimoiy ong tushunchasini kiritgan va bu ong jamiyatdagi umumiy qadriyatlar tizimi sifatida shaxs ongiga ta'sir qilishini ta'kidlagan. Uning fikricha, shaxs o'z ongi orqali jamiyatning kollektiv qadriyatlarini anglab yetadi.

Karl Marks ongni ijtimoiy borliqning mahsuli deb hisoblab, inson tafakkuri uning yashash sharoitlari va ijtimoiy tajribasiga mos ravishda shakllanishini ilgari surgan. U ijtimoiy ong va sinf ongining ijtimoiy adolatga ta'sirini tahlil qiladi.

1. Ongning falsafiy tushunchasi. Falsafada ong – bu insonning o'zini va borliqni anglash qobiliyati bo'lib, u bevosita jamiyatda shakllanadi. Sharq falsafasida ong ko'pincha ruhiy yetuklik va o'zlikni anglash bilan bog'liq bo'lsa, G'arb falsafasida u tafakkur va bilish jarayoni sifatida tushuntiriladi.

2. Ijtimoiy tajriba – ong shakllanishining manbai. Ijtimoiy tajriba – bu insonning boshqa odamlar bilan munosabatlar, jamiyatdagi rollar, qadriyatlar, til va madaniyat orqali olgan bilimi va ko'nikmalari yig'indisidir. Falsafiy yondashuvda bu tajriba nafaqat tashqi ta'sir, balki inson ongini shakllantiruvchi faol omil sifatida baholanadi. Ijtimoiy tajriba orqali inson o'zini jamiyat a'zosi sifatida anglaydi, o'z oldiga maqsad qo'yadi va unga erishish yo'llarini ongli ravishda belgilaydi.

3. Ong va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir. Shaxsiy ongning shakllanishi jamiyat bilan uzviy bog'liq. Falsafiy nuqtayi nazardan qaraganda, jamiyat – bu shunchaki tashqi muhit emas, balki ongni shakllantiruvchi faol muhitdir. Demak, inson o'z ongi orqali ijtimoiy tajribani nafaqat qabul qiladi, balki uni tahlil qiladi va o'z dunyoqarashini shakllantiradi.

Ong va ijtimoiy tajriba o'rtasidagi falsafiy munosabatni o'rganish, insoniyatning o'z mohiyatini chuqur anglashiga xizmat qiladi. Ong shunchaki biologik yoki ruhiy holat emas – u ijtimoiy-tarixiy jarayonlarning mahsulidir. Ijtimoiy tajriba orqali ong boyiydi, rivojlanadi va mustaqil tafakkur darajasiga ko'tariladi. Shu boisdan, insonni to'liq anglash

uchun uning ijtimoiy muhitdagi faoliyati , ya'ni tajribasi va ongining o'zaro munosabati doimiy tahlilni talab qiladi.

Amaliy misollar va tahlil

1. Ta'lim tizimi orqali shakllanuvchi ong: Maktab va universitetlarda o'rgatiladigan bilimlar nafaqat kasb-hunar , balki insoniy qadriyatlar , vatanparvarlik, axloqiy me'yorlar kabi ongning tushunchalarini shakllantiradi.

2. Ommaviy axborot vositalari: Televizor, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan axborotlar inson ongi va dunyoqarashini kuchli darajada shakllantiradi.

3. Migratsiya va madaniy adaptatsiya: Boshqa mamlakatga ko'chib o'tgan shaxs yangi ijtimoiy tajribani qabul qiladi va uning ongi yangi qadriyatlar bilan boyiydi.

4. Oiladagi ijtimoiy rol: Ota-onaning farzandga bo'lgan munosabati, qadriyatlari va hayotga qarashi bolaning ongida o'z aksini topadi.

Ijtimoiy tajriba va ong o'rtasidagi munosabat murakkab , ammo uzviydir. Inson ongining shakllanishi va rivojlanishi ijtimoiy tajribasiz mumkin emas. Ayni paytda ong ham orttirilgan tajribalarni tahlil qilish , baholash va yangicha qarashlar yaratish orqali insonni ijtimoiy rivojlanishga olib boradi. Shu bois, har bir shaxsning ongi va ijtimoiy tajribasi jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda inson ongi va ijtimoiy tajribani uyg'unlashtirish uchun orqali axborot asrida to'g'ri fikr yurita olish , tanqidiy tahlil qilish va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish zarurati yanada oshmoqda. Shuning uchun ta'lim , tarbiya va ommaviy axborot vositalari orqali ongni to'g'ri shakllantirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nishonov S.N., Yusupov E.I. *Falsafa asoslari*. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020.
2. Yo'ldoshev Q.X. *Ong va voqelik: Zamonaviy falsafiy yondashuvlar*. – Toshkent: "Universitet", 2018.
3. Hasanov A. *Shaxs falsafasi*.—Toshkent: "Ma'naviyat", 2017.
4. Tursunov A.T. *Bilish nazariyasi va metodologiyasi*.—Toshkent: "Ilm ziyo", 2019.
5. Jo'rayev Sh.M. *Jamiyat va ong: falsafiy tahlillar*.—Toshkent: "Sharq", 2020.
6. Karimov. B, Tojiboyeva.D.(2020). *Sotsiologiya*. Toshkent: „Fan va texnologiya“ nashriyoti.
7. Sotsiologiya darsligi (2020). O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan o'quv qo'llanma. Toshkent: „Iqtisod-Moliya“.
8. Niyozmetov.A. *Axborot madaniyati*. Toshkent: O'zbekiston, 2019. – OAV ning ong va tafakkurga ta'siri, internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongini shakllantirishdagi o'rni ko'rib chiqilgan.
9. Qodirov.A. *Sotsiologiya asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.—Migratsiyaning shaxs va jamiyatga ta'siri, yangi ijtimoiy tajribaning qabul qilinishi va ijtimoiy ongga ta'siri bayon etilgan.
10. Karimova.Z. *Pedagogik psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi, 2017. – Oila va ota-onaning bola ongining shakllanishidagi psixologik va ijtimoiy roli haqida batafsil tushuntirilgan.
11. To'raqulov.E. *Ijtimoiy psixologiya*.—Toshkent: Sharq, 2015.
12. Abdullayeva. G, G'ulomova.M. *Ta'lim sotsiologiyasi*.—Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
13. Sagdullayev .A. *Falsafa*.—Toshkent: Universitet, 2016.
14. Vygotskiy.L.S. *Pedagogik psixologiya*.—Moskva: Pedagogika, 1991. (rus tilida) (Ong va tajribaning shakllanishida ijtimoiy muhitning o'rni haqida fundamental g'oyalar mavjud.)
15. Ergashxo'jayeva.S. *Ommaviy kommunikatsiya nazariyalari*.—Toshkent: Innovatsiya, 2020.